

Avsnitt 1. Namnet på ämnet/ blandningen och bolaget/ företaget

1.1. Produktbeteckning

Produktnamn	1057R HIGH PRODUCTIVE SURFACER - BLACK
Produktkod	1057R

1.2. Relevanta identifierade användningar av ämnet eller blandningen och användningar som det avråds från

Identifierade användningar

på basis av användningsdeskriptorsystem enligt direktiv från European Chemical Agency

Användningssektor	SU 3, SU 22
Produktkategori	PC9a, PC9b

Ytterligare information se kapitel Exponeringsscenario

Produkten är avsedd endast för industriell- och/eller yrkesmässig användning, ej för konsumentanvändning.

1.3. Närmare upplysningar om den som tillhandahåller säkerhetsdatablad

Namnet på bolaget/företaget

Importör	Axalta Coating Systems Sweden AB
Adress/Box	Box 84 (Trankärrsgatan 15)
Landsnummer/Postadress/Ort	SE 42502 HISINGS KÄRRA
Telefon	+46 31 57 68 46

Produktinformation

Telefon	+46 31 57 68 46
---------	-----------------

Information om SDS

Ansvarig avdelning	Regulatory Affairs
Telefon	+49 (0)202 529-2385
Telefax	+49 (0)202 529-2804
E-postadress	sds-competence@axaltacs.com

1.4. Nödtelefonnummer

Tillverkarens nödtelefonnummer	+(46)-852503403
Nationellt nödtelefonnummer som krävs enligt förordning 1907/2006 bilaga II	08-331231 (9.00-17.00); 112

För ytterligare information, var vänlig och konsultera vår hemsida på Internet

<http://www.cromax.com/>

Avsnitt 2. Farliga egenskaper

Produkten är klassificerad som farlig i enlighet med Direktiv 1999/45/EG.

Produkten är klassificerad som farlig i enlighet med regelverket (EG) nr 1272/2008.

2.1. Klassificering av ämnet eller blandningen

Blandningens klassificering

I enlighet med EU-direktiv 1999/45/EC med ändringar.

Klassificering : Brandfarligt;

[R10] Brandfarligt. [R66] Upprepad kontakt kan ge torr hud eller hudsprickor. [R67] Ångor kan göra att man blir dåsig och omtöcknad.

Enligt direktiv (EG) nr 1272/2008

Flam. Liq. 3, H226; STOT SE 3, H336; EUH066;

2.2. Märkningsuppgifter

Märkning enligt EU-direktiv 1999/45/EG.

SÄKERHETSDATABLAD

enligt 1907/2006/EG, ändrad enligt 453/2010/EC

R-fras(er)

R10	Brandfarligt.
R66	Upprepad kontakt kan ge torr hud eller hudsprickor.
R67	Ångor kan göra att man blir dåsig och omtöcknad.

S-fras(er)

S23	Undvik inandning av ånga/dimma.
S38	Använd lämpligt andningsskydd vid otillräcklig ventilation.

Märkning enligt direktiv (EG) nr 1272/2008.

Piktogram och signalord för produkten

Signalord: Varning

Farliga beståndsdelar som måste listas på etiketten

Innehåller	n-butylacetat
------------	---------------

Faroangivelser

H226	Brandfarlig vätska och ånga.
H336	Kan göra att man blir dåsig eller omtöcknad.
EUH066	Upprepad kontakt kan ge torr hud eller hudsprickor.

Skyddsangivelser

P210	Får inte utsättas för värme/gnistor/öppen låga/heta ytor. - Rökning förbjuden.
P261	Undvik att inandas damm/ ångor/ sprej.
P403 + P233	Förvaras på väl ventilerad plats. Förpackningen ska förvaras väl tillsluten.

2.3. Andra faror

Blandningen innehåller inget ämne som anses vara persistent, bioackumulerande eller giftigt (PBT). Blandningen innehåller inget ämne som anses vara mycket persistent eller mycket bioackumulerande (vPvB).

Endast för yrkesmässigt bruk.

Avsnitt 3. Sammansättning/ information om beståndsdelar

3.1. Ämnen

Denna produkt är en blandning. Informationen om hälsofaran är baserad på dess beståndsdelar.

3.2. Blandningar

Kemisk benämning

Blandning av syntetiska konsthartser och pigment / fyllnadsmedel

Farliga komponenter

Ämnen som är farliga för hälsa eller miljö enligt direktiv 67/548/EEG.

CAS 123-86-4	n-butylacetat	
EC 204-658-1	REACH 01-2119485493-29	20,00 - < 25,00 %
Klassificering	R10; R66; R67	

CAS 1330-20-7 EC 215-535-7 Klassificering	xylén REACH 01-2119488216-32 R10; Xn: R20/21; Xi: R38; NotaC	5,00 - < 7,00 %
CAS 100-41-4 EC 202-849-4 Klassificering	etylbenzen REACH inget registreringsnummer tillgängligt F: R11; Xn: R20	1,00 - < 2,00 %
CAS 110-12-3 EC 203-737-8 Klassificering	5-metylhexan-2-one REACH 01-2119472300-51 R10; Xn: R20	1,00 - < 2,00 %

Ämnen som utgör hälso- eller miljöfara enligt direktiv (EG) nr 1272/2008

CAS 123-86-4 EC 204-658-1 Klassificering	n-butylacetat REACH 01-2119485493-29 Flam. Liq. 3, H226; STOT SE 3, H336; EUH066;	20,00 - < 25,00 %
CAS 1330-20-7 EC 215-535-7 Klassificering	xylén REACH 01-2119488216-32 Flam. Liq. 3, H226; Acute Tox. 4, H312; Skin Irrit. 2, H315; Acute Tox. 4, H332;	5,00 - < 7,00 %
CAS 100-41-4 EC 202-849-4 Klassificering	etylbenzen REACH 01-2119489370-35 Flam. Liq. 2, H225; Acute Tox. 4, H332;	1,00 - < 2,00 %
CAS 110-12-3 EC 203-737-8 Klassificering	5-metylhexan-2-one REACH 01-2119472300-51 Flam. Liq. 3, H226; Acute Tox. 4, H332;	1,00 - < 2,00 %

Fram till angivet revisionsdatum för det här säkerhetsdatabladet tilldelas endast ovan nämnda REACH-registreringsnummer till de kemiska ämnen som används i den här blandningen.

Övrig information

Beträffande R-satser i klartext se under kap 16.

Beträffande H-satser i klartext se under kap 16.

Avsnitt 4. Åtgärder vid första hjälpen

4.1. Beskrivning av åtgärder vid första hjälpen

Allmän rekommendation

Om symptom kvarstår eller i tveksamma fall sök medicinsk hjälp. Ge aldrig någonting genommunnen till en medvetslös person.

Inandning

Undvik inandning av ångor och dimma. Uppsök frisk luft om ångor vid olycka har inandats. Om andningen är oregelbunden eller upphört, ge konstgjord andning. Vid medvetslöshet lägg den skadade i viloställning och sök medicinsk hjälp. Kontakta läkare om besvär kvarstår.

Hudkontakt

Använd ej lösningsmedel eller förtunningsmedel! Tag genast av nedstänkta kläder.

Ögonkontakt

Ta av kontaktlinser. Skölj med mjuk vattenstråle i minst 15 minuter. Håll ögonlocken brett isär. Sök medicinsk hjälp.

Förtäring

Vid förtäring kontakta omedelbart läkare. Visa om möjligt etiketten. Framkalla INTE kräkning. Låt vila.

4.2. De viktigaste symptomen och effekterna, både akuta och fördröjda

Se praktiska erfarenheter i avsnitt 11.

4.3. Angivande av omedelbar medicinsk behandling och särskild behandling som eventuellt krävs

Vid medvetlöshet lägg den skadade i viloställning och sök medicinsk hjälp.

Avsnitt 5. Brandbekämpningsåtgärder

5.1. Släckmedel

Lämpliga släckmedel

Vatteninnehållande filmbildande universalskum, Koldioxid (CO₂), Pulver, Vattendimma.

Släckmedel som inte får användas av säkerhetsskäl

högvolyms vattenstråle

5.2. Särskilda faror som ämnet eller blandningen kan medföra

Farliga förbränningsprodukter

Brand kan bilda tjock svart rök innehållande farliga förbränningsprodukter. Exponering för sönderfallsprodukter kan vara hälsoskadligt.

Farliga sönderdelningsprodukter

Vid höga temperaturer kan farliga sönderfallsprodukter som t ex koldioxid (CO₂), kolmonoxid (CO), kväveoxider (NO_x), eller tjock svart rök bildas.

5.3. Råd till brandbekämpningspersonal

Brand och explosionsfaror

Brandfarlig vätska. Ångor kan bilda explosiva blandningar med luft. Avlägsna alla antändningskällor. Lösningemedelångor är tyngre än luft och kan spridas längs golven.

Särskild skyddsutrustning och särskilda brandbekämpningsåtgärder

Använd lämpligen: Heltäckande flamsäker skyddsdräkt. Använd tryckluftsmask om nödvändigt vid brandbekämpning. Vid brand, kyl tankar genom vattenbesprutning. Låt ej avrinningen från släckningsarbetet komma ut i avlopp eller vattendrag.

Avsnitt 6. Åtgärder vid oavsiktliga utsläpp

6.1. Personliga skyddsåtgärder, skyddsutrustning och åtgärder vid nödsituationer

Förvara på väl ventilerad plats. Förvaras åtskilt från antändningskällor. Ångor får ej andas in.

6.2. Miljöskyddsåtgärder

Förhindra utsläpp i avloppssystemet. Vid förorening av floder, sjöar eller avloppsledningarna måste berörda myndigheter informeras i enlighet med lokala förordningar. Undvik utsläpp av flyktiga organiska föreningar.

6.3. Metoder och material för inneslutning och sanering

Utspillt material måste vallas in med icke brännbart saneringsmaterial (t ex sand, jord, kiselgur eller vermiculit) och samlas upp i för ändamålet lämpliga behållare, varefter dessa ska lämnas till destruktion i enlighet med lokala förordningar. Använd i första hand rengöringsmedel och undvik om möjligt lösningemedel.

6.4. Hänvisning till andra avsnitt

Observera skyddsföreskrifterna (se under kapitel 7 och 8).

Avsnitt 7. Hantering och lagring

7.1. Försiktighetsmått för säker hantering

Rekommendation för säker hantering

Undvik, att antändningsbara och explosiva lösningsmedelångor bildas i luften och se till, att luftgränsvärdena ej blir överskridna. Produkten får användas endast i utrymmen från vilka all oskyddad belysning och andra antändningskällor har avlägsnats. Materialet kan laddas upp elektrostatiskt. Använd därför uteslutande jordade behållare. Användning av antistatiska klädesplagg och skor rekommenderas. Inga gnistalstrande redskap får användas. Undvik, att produkten kommer i kontakt med ögon eller hud. Andas inte in ångor och sprutdimma. Rökning, intag av föda och dryck är ej tillåtet i hanteringsområdet. För personligt skydd se avsnitt 8. Följ lagstadgade skydds- och säkerhetsföreskrifter. Om materialet är en färgprodukt, sandpappra, skärbränn, löd eller svetsa ej i torr färgyta utan att använda lämpligt andningsskydd eller välfungerande ventilation och skyddshandskar.

Råd för skydd mot brand och explosion

Lösningsmedelångor är tyngre än luft och kan spridas längs golven. Ångor kan bilda explosiva blandningar med luft. Behållare får inte tömmas under tryck, det är inga tryckbehållare! Förvara produkten alltid i behållare, som motsvarar originalförpackningen.

7.2. Förhållanden för säker lagring, inklusive eventuell oförenlighet

Krav på lagerutrymmen och behållare

Lägg märke till försiktighetsåtgärderna på etiketten. Förvara mellan 5 och 25 °C på en torr, välventilerad plats avskilt från värme- och antändningskällor och direkt solljus. Rökning förbjuden. Förhinda obehörigt tillträde. Behållare som har öppnats måste förslutas försiktigt och förvaras i upprätt läge för att förhindra läckage.

Råd för gemensam lagring

Förvara åtskilt från oxiderande medel och starkt alkaliska och starkt sura material.

Förvara ej tillsammans med sprängämnen, gaser, fasta oxiderande ämnen, produkter som bildar brandfarliga gaser vid kontakt med vatten, oxiderande produkter, smittämnen och radioaktiva produkter.

7.3. Specifik slutanvändning

Se exponeringsscenarier i tillägget.

Avsnitt 8. Begränsning av exponeringen/ personligt skydd

8.1. Kontrollparametrar

DNEL

CAS-nr.	Kemiskt namn	Användningsområde	Exponeringsväg	Exponeringsfrekvens	Art	Värde
123-86-4	n-butylacetat	Arbetstagare	Inhalativ	Långtids	Systemiska effekter	100 mg/kg liq
1330-20-7	xylén	Arbetstagare	Hud	Långtids	Systemiska effekter	3 182 mg/kg/day
		Arbetstagare	Inhalativ	Långtids	Systemiska effekter	50,17 mg/kg liq
100-41-4	etylbenzen	Arbetstagare	Hud	Långtids	Systemiska effekter	180 mg/kg/day
		Arbetstagare	Inhalativ	Långtids	Systemiska effekter	17,73 mg/kg liq

PNEC

Ingen information tillgänglig.

Yrkesexponeringsgränser som gäller i samhället/landet ifråga

CAS-nr.	Kemiskt namn	Källa	Tid	Typ	Värde	Anmärkning
123-86-4	n-butylacetat			KTV	700 mg/m ³	
				KTV	150 ppm	

SÄKERHETS DATABLAD

enligt 1907/2006/EG, ändrad enligt 453/2010/EC

CAS-nr.	Kemiskt namn	Källa	Tid	Typ	Värde	Anmärkning
				NGV	500 mg/m ³	
				NGV	100 ppm	
1330-20-7	xylen		15 min	IOELV15	442 mg/cm ³	Hud
			15 min	IOELV15	100 ppm	Hud
			8 hr	IOELV8	221 mg/cm ³	Hud
			8 hr	IOELV8	50 ppm	Hud
				KTV	450 mg/m ³	
				KTV	100 ppm	
				NGV	200 mg/m ³	
				NGV	50 ppm	
100-41-4	etylbenzen		15 min	IOELV15	884 mg/cm ³	Hud
			15 min	IOELV15	200 ppm	Hud
			8 hr	IOELV8	442 mg/cm ³	Hud
			8 hr	IOELV8	100 ppm	Hud
				KTV	450 mg/m ³	
				KTV	100 ppm	
				NGV	200 mg/m ³	
				NGV	50 ppm	
110-12-3	5-metylhexan-2-one		8 hr	IOELV8	95 mg/cm ³	
			8 hr	IOELV8	20 ppm	
				KTV	250 mg/m ³	
				KTV	50 ppm	
				NGV	120 mg/m ³	
				NGV	25 ppm	

8.2. Begränsning av exponeringen

Ytterligare teknisk information om anläggningen

Ordna med lämplig ventilation. Detta kan nås genom god allmänventilation och - om praktiskt möjligt - med användning av punktutsug. Om detta inte är tillräckligt för att hålla halterna av partiklar och lösningsmedelångorna under de hygieniska gränsvärdena måste lämpligt andningsskydd bäras. Mask med gasfilter typ A (EN 141)

Skyddsutrustning

Personlig skyddsutrustning skall användas för att skydda mot ögon- och hudkontakt eller kontakt med kläderna.

Andningsskydd

Om lösningemedelskoncentrationen i lokalen ligger över gällande gränsvärde skall ett godkänt andningsskydd användas.

Handskydd

Genombrottstiden för handskarna är okänd för produkten som sådan. Det angivna handskmaterialet rekommenderas på basis av ämnena i beredningen.

Kemiskt namn	Handskmaterial	Handsktjocklek	Genombrottstid
n-butylacetat	Viton (R) [®]	0,7 mm	10 min
	Nitrilgummi	0,33 mm	30 min
xylén	Nitrilgummi	0,33 mm	30 min
	Viton (R) [®]	0,7 mm	480 min

Skyddshandsken bör kontrolleras vid varje tillfälle beträffande hur lämplig den är för en speciell arbetsstation (t.ex. mekanisk stabilitet, produktkompatibilitet, antistatisk egenskap). För skydd med avsedd användning (t.ex. sprejskydd) ska du använda en nitrilskyddshandske ur kemisk motståndningsgrupp 3 (t.ex. en Dermatril(r) handske. Efter förorening måste handsken bytas. Om du inte kan undvika att doppa händerna i produkt (t.ex. vid underhåll eller reparation) ska du använda en fluorkarbonsgummihandske. När du skaffar handsken från tillverkaren, ska du be om information om genomträngningstiden för de material som specificeras i kapitel 3 i detta säkerhetsdatablad. När du arbetar med föremål med skarpa kanter kan handskar skadas och är då ineffektiva. Rätta dig efter meddelanden och anvisningar från handsktillverkaren beträffande förvaring av tillämpningen, underhåll och för byte av handskarna. Skyddshandskarna bör bytas ut omedelbart om de är skadade eller vid första spår av nötning.

Ögonskydd

Använd skyddsglasögon för att skydda ögonen mot lösningsmedelstänk.

Hud- och kroppsskydd

Använd lämpliga skyddskläder. Använd antistatbehandlad klädsel av naturfiber (bomull) eller värmebeständigt syntetmaterial.

Åtgärder beträffande hygien

Tvätta huden noggrant med tvål och vatten eller använd erkänd hudrengöringsmedel. Använd inga organiska lösningsmedel!

Begränsning av miljöexponeringen

Förhindra utsläpp i avloppssystemet. Ekologisk information finns i kapitel 12.

Avsnitt 9. Fysikaliska och kemiska egenskaper

9.1. Information om grundläggande fysikaliska och kemiska egenskaper

Utseende

Form: vätska Färg: svart Lukt: Ingen märkbar lukt.

För säkerheten relevanta uppgifter

Egenskap	Värde	Metod
pH-värde	pH kan inte uppmätas på grund av mindre löslighet i vatten.	
Smältpunkt/frys punkt	Ej tillämpligt.	
Kokpunkt/kokpunktsintervall	135 °C	
Flampunkt	24 °C	DIN 53213//ISO 1523
Avdunstningshastighet	Långsammare än eter	
Brandfarlighet (fast form, gas)	inte relevant eftersom produkten är flytande	
Nedre explosionsgräns	1 vol-% baserat på innehåll av organiskt lösningsmedel	
Övre explosionsgräns	10,3 vol-% baserat på innehåll av organiskt lösningsmedel	
Ångtryck	4,2 hPa	
Ångdensitet	ingen tillgänglig data	
Relativ densitet	1,41 g/cm ³	20 °C - DIN 53217//ISO 2811
Löslighet		
Löslighet i vatten	delvis blandbar	

Löslighet i andra lösningsmedel	blandbar med de flesta organiska lösningsmedel Förtecknad i: Avsnitt 3. Sammansättning/ information om beståndsdelar	
Fördelningskoefficient: n-oktanol/vatten	Denna produkt är en blandning. Detaljer om ingredienser finns i avsnitt 12	
Självtändningstemperatur	415 °C	DIN 51794 baserat på innehåll av organiskt lösningsmedel
Sönderfallstemperatur	Denna produkt är en blandning. Mer information finns i avsnitt 10.	
Viskositet (23 °C)	>100 s	ISO 2431 - 1993 6 mm
Explosiva egenskaper	Ej explosiv	
Oxiderande egenskaper	inte oxiderande	

9.2. Övrig data

Delningstest för lösningsmedel	< 3%	ADR/RID
Innehåll av flyktiga komponenter (inkl vatten)	32,9 %	Grundval Ångtryck >= 0.01 kPa
innehåll av organiskt lösningsmedel	32,8 %	Grundval Ångtryck >= 0.01 kPa
European VOC	32,8 %	Grundval Ångtryck >= 0.1 hPa

Avsnitt 10. Stabilitet och reaktivitet

10.1. Reaktivitet

Förvaras åtskilt från oxidationsmedel, starkt alkaliska och starkt sura material för att undvika exotermiska reaktioner.

10.2. Kemisk stabilitet

Produkten är kemiskt stabil.

10.3. Risken för farliga reaktioner

Inga farliga reaktioner kända under normala användningsförhållanden.

10.4. Förhållanden som ska undvikas

Stabil under rekommenderade lagrings- och hanteringsanvisningar, se kap. 7.

10.5. Oförenliga material

krävs inte vid normal användning

10.6. Farliga sönderdelningsprodukter

Ingen känd.

Avsnitt 11. Toxikologisk information

11.1. Information om de toxikologiska effekterna

Allmänna kommentarer

Toxikologisk information om beredningen (blandningen) finns inte tillgängligt. Produktens hälsosäkerhet har bedömts efter de enskilda ämnen som ingår i produkten enligt rekommenderat beräknings sätt från rådgivande instans till myndighet. Beredningen har utvärderats genom användning av den konventionella metoden enligt Preparatdirektivet 1999/45/EG och har farlighetsklassificerats därefter. Angående detaljer se under kapitel 2 och 3.

Praktiska erfarenheter

Nedsvaljning kan orsaka illamående, diarré, kräkningar, mag-tarmirritation och kemisk lunginflammation. Inandning av lösningsmedelskoncentrationer över gällande gränsvärde kan orsaka hälsoskador som irriterade slemhinnor och andningsorgan, skador på lever, njurar och centrala nervsystemet. Symptom och indikationer omfattar huvudvärk, yrsel, trötthet, muskelsvaghet, sömnlighet och i extrema fall medvetslöshet. Lösningsmedel kan ge upphov till vissa av ovanstående effekter genom hudabsorption. Längre eller upprepade kontakter med produkten kan leda till fettförlust i huden och orsaka icke allergiska hudskador (kontaktdermatitis) och / eller resorption av skadliga ämnen..

Akut toxicitet

Akut inhalationstoxicitet

EINECS-nr.	Kemiskt namn	Species	Art	Ex- pone- ringstid	Värde	Metod
215-535-7	xylen	råtta	LC50	4 h	5 000 ppm	
202-849-4	etylbenzen	råtta	LC50	4 h	4 000 ppm	
203-737-8	5-metylhexan-2-one	råtta	LC50	6 h	3 813 ppm	

Akut dermal toxicitet

EINECS-nr.	Kemiskt namn	Species	Art	Ex- pone- ringstid	Värde	Metod
215-535-7	xylen	kanin	LD50		> 1 700 mg/kg	

Avsnitt 12. Ekologisk information

Uppgifter saknas för produkten. Får ej hållas i avloppsnätet. Informationen i detta avsnitt är förenlig med information i kemiska säkerhetsrapporter tillgängliga vid revideringsdatum.

12.1. Toxicitet

Ingen information tillgänglig.

12.2. Persistens och nedbrytbarhet

Ingen information tillgänglig.

12.3. Bioackumuleringsförmåga

Ingen information tillgänglig.

12.4. Rörligheten i jord

Ingen information tillgänglig.

12.5. Resultat av PBT- och vPvB-bedömningen

Baserat på tillgängliga data är ingen ingrediens klassificerad för den här faroegenskapen (se avsnitt 3).

12.6. Andra skadliga effekter

Beredningen utvärderades enligt den vanliga metoden i beredningsdirektivet 1999/45/EG och klassificerades inte som farlig för miljön.

Absorberade organiskt bundna halogener (AOX)

Produkten innehåller inte organiskt bunden halogen som kan bidra till AOX-värdet.

Avsnitt 13. Avfallshantering

13.1. Avfallsbehandlingsmetoder

Avfallshanteras enligt lokala föreskrifter.

Produkt

Rekommendationer:

Som hanteringsförfarande för avfall rekommenderas energetisk återvinning. Om detta inte är möjligt, återstår endast förbränning som specialavfall.

Avfallskod nr	Beskrivning
08 01 11	Färg- och lackavfall som innehåller organiska lösningsmedel eller andra farliga ämnen

Förorenade förpackningar

Rekommendationer:

Fullständigt tömda förpackningar måste lämnas till skrotning resp återvinning. Ej föreskriftsmässigt och fullständigt tömda förpackningar räknas som specialavfall (avfallskod nummer 150110).

Avsnitt 14. Transportinformation

Transporter måste utföras i överensstämmelse med bestämmelserna i ADR för vägtransport, RID för järnvägstransport, IMDG för sjötransport och ICAO / IATA för flygtransport.

14.1. UN-nummer

ADR-RID; IMDG; ICAO/IATA: 1263

14.2. Officiell transportbenämning

ADR-RID; IMDG; ICAO/IATA: FÄRG

14.3. Faroklass för transport

Faroklass

ADR-RID; IMDG; ICAO/IATA: 3

Hjälpfaroklass

ADR-RID; IMDG; ICAO/IATA: Ej tillämbart.

Etiketter

Tunnelrestriktionskod

ADR-RID: D/E

Särskilda åtgärder

ADR-RID: 640E

Kemler Kod

ADR-RID: 30

HAZCHEM-kod

ADR-RID: 3Y

EmS

IMDG: F-E,S-E

14.4. Förpackningsgrupp

ADR-RID; IMDG; ICAO/IATA: III

14.5. Miljöfaror

ADR-RID; IMDG; ICAO/IATA: ingen

Vattenförorenande ämne

IMDG: nej

14.6. Särskilda försiktighetsåtgärder för användare

se avsnitt 6–8

14.7. Bulktransport enligt bilaga II till MARPOL 73/78 och IBC-koden

Leverans måste ske i godkända förpackningar och enligt gällande trafiklagstiftning.

Avsnitt 15. Gällande föreskrifter

15.1. Föreskrifter/lagstiftning om ämnet eller blandningen när det gäller säkerhet, hälsa och miljö

Nationella föreskrifter

Detta säkerhetsdatablad har utarbetats i enlighet med Svensk lagstiftning.

Arbetskyddsstyrelsens Författningssamling AFS 2011:19 - Kemiska arbetsmiljörisker. Arbetskyddsstyrelsens Författningssamling AFS 2011:18 - Hygieniska gränsvärden. Arbetskyddsstyrelsens Författningssamling AFS 2001:3 Användning av personlig skyddsutrustning. Arbetskyddsstyrelsens Författningssamling AFS 2005:18 Härdplaster. Arbetskyddsstyrelsens Författningssamling AFS 2005:6 Arbetsmiljöverkets föreskrifter om medicinska kontroller i arbetslivet och allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna.

Endast för yrkesmässigt bruk.

15.2. Kemikaliesäkerhetsbedömning

Blandningen har inte genomgått någon säkerhetskontroll.

Avsnitt 16. Annan information

R-Satser i klartext med nummer, kap.3

R10	Brandfarligt.
R11	Mycket brandfarligt.
R20	Farligt vid inandning.
R20/21	Farligt vid inandning och hudkontakt.
R38	Irriterar huden.
R66	Upprepad kontakt kan ge torr hud eller hudsprickor.
R67	Ångor kan göra att man blir dåsig och omtöcknad.

H-Satser i klartext med nummer, kap.3

H225	Mycket brandfarlig vätska och ånga.
H226	Brandfarlig vätska och ånga.
H312	Skadligt vid hudkontakt.

H315	Irriterar huden.
H332	Skadligt vid inandning.
H336	Kan göra att man blir dåsig eller omtöcknad.

Informationen är hämtad från referensarbeten och ur litteraturen.

Ämnesnummer	CAS nr: www.cas.org/EO/regsys.html EC nr: http://ecb.jrc.it/esis/index.php?PGM=ein
Ämnen som är farliga för hälsa eller miljö enligt direktiv 67/548/EEG.	http://ecb.jrc.it/existing-chemicals/ http://ecb.jrc.it/classification-labelling/ http://toxnet.nlm.nih.gov/cgi-bin/sis/htmlgen?HSDB http://www.cdc.gov/niosh/ipcs/icstart.html
Övriga föreskrifter, inskränkningar och förbudsstadgar.	Direktiv 76/769/EG Direktiv 98/24/EG Direktiv 90/394/EG Direktiv 793/93/EG Direktiv 1999/45/EG Direktiv 2006/8/EG EUR-LEX: http://europa.eu.int/eur-lex/lex
Exponeringsgräns för det rena ämnet	http://osha.europa.eu/OSHA

Utbildningsråd

Direktiv 76/769/EG
Direktiv 98/24/EG

Ytterligare information

Uppgifterna i detta varuinformationsblad motsvarar vårt nuvarande kunnande och uppfyller såväl nationella som EU:s lagar. Utan skriftligt godkännande får produkten ej användas för annat ändamål än vad som anges i kapitel 1. Användaren är ansvarig för att alla erforderliga lagliga bestämmelser följs. Produkten får endast hanteras av personer över 18 år, som är väl informerade om hur arbetet skall utföras, om de farliga egenskaperna och de nödvändiga säkerhetsåtgärderna. Uppgifterna i detta varuinformationsblad beskriver säkerhetskraven för vår produkt och lämnar inga garantier för produktens egenskaper.

Rapportversion

Version Förändringar
2.0 9

Revisionsdatum: 2015-01-07

Annex - Exponeringsscenarier

Sammantagen exponeringsbedömning för industriellt och yrkesmässigt bruk av beläggingsmaterial

Den sammansatta exponeringsbedömningen ger specifik information om hur ett farligt ämne (i en blandning) skall hanteras och kontrolleras. Här beaktas särskilda användningsvillkor i syfte att säkerställa att en användning är säker för människor och miljö. Efterlevnad av driftsvillkoren och riskhanteringsåtgärderna krävs om exponeringsbedömningen medföljer ett obligatoriskt säkerhetsdatablad. I detta fall skall identifierade riskhanteringsåtgärder vidtas såvida inte användaren nedströms kan säkerställa en säker användning på ett avvikande sätt.

1. Sammantagen exponeringsbedömning (typ 1) för applicering av beläggningar genom sprayning

Fri kortfattad rubrik:

Industriell eller yrkesmässig tillämpning av beläggningar genom sprayning (yrkesmässigt bruk i industriliknande miljö)

Systematisk rubrik baserad på användningsdeskriptorer:

Användningssektor	SU 22, SU 3
Produktkategori	PC9a, PC9b
Processkategori	PROC4 (avseende PROC2), PROC5 (avseende PROC3), PROC8a (avseende PROC8b), PROC7 or PROC11
Miljöavgivningskategori	ERC4, ERC5, ERC6d

Berörda aktiviteter:

Beredning (blandning, tillsättande av aktivator, justering av viskositet), överföring/lastning, applicering genom sprayning, torkning och härdning av beläggingsmaterial

Bidragande scenarier:

spERC x1 PROC4 (avseende PROC2) PROC5 (avseende PROC3) PROC8a (avseende PROC8b) PROC7 PROC11	Spraybeläggning inkl. rensningsförlust Tillämpligt för: Blandning av färger, tillsättande av aktivator, justering av viskositet Överföring av ämne eller blandning (fyllning/tömning) Industriell sprayning Icke-industriell sprayning
---	--

2. Driftsvillkor och riskhanteringsåtgärder

2.1. Bidragande miljöscenario

Beredning, överföring/lastning, applicering genom sprayning, torkning och härdning av beläggingsmaterial

Bearbetningsförhållanden:

Möjlig överföring till processavloppsvattenflöde vid användning av Venturi våtskrubber för uppsamling av sprayspill

	M(sperc)	Överföring till re- ningsverk	Frisläppning efter lokalt reningsverk	Kommunalt reningsverk
spERC x1	Fasta partiklar i färg	40%	10%	
spERC x1	Flyktiga ämnen i färg	100%	100%	

2.2. Bidragande arbetarscenarier

Beredning, överföring/lastning, applicering genom sprayning, torkning och härdning av beläggingsmaterial

	PROC	DOA	LEV/TRV	RPE	DPE
Blandning	5 (avseende 3)	> 4 h	TRV	nej	yes level 2
Överföring	8a (avseende 8b)	> 4 h	TRV	nej	yes level 2
Icke-industriell sprayning	11	> 4 h	LEV	ja p.g.a. aerosol	yes level 2

	PROC	DOA	LEV/TRV	RPE	DPE
Industriell sprayning	7	> 4 h	LEV	ja p.g.a. aerosol	yes level 2
Härdning	4 (avseende 2)	> 4 h	TRV	nej	yes level 2

Ytterligare specifikation:

Ovannämnda parametrar representerar standardantaganden enligt CEPE-kartläggning av driftförhållanden Giltig information om riskhanteringsåtgärder för specifik formel återfinns i del 3. Möjliga avvikelser beskrivs i del 4 (skalning).

3. Exponeringsbedömning och referens till källan

Exponeringsbedömning på basis av initiala scenarier för de använda kemikalierna i denna blandning enligt uppgift från tillverkare och importörer. Identifiering av primärämnesindikator per väg baseras på DPD+ metodiken, med beaktande av innehåll, dammavgivning och riskkaraktäristika. Användning av blandningen anses säker om förhållandena för säker användning av primärämnesindikatorn beaktas. Riskbedömning ej tillämplig så länge som inga initiala exponeringsscenarier är tillgängliga.

3.1. Miljöbedömning

Inga relevanta ekotoxikologiska effekter förväntas; specifik beskrivning och bedömning av miljöexponering inaktuell;

3.2. Arbetarbedömning

Bedömningsmetod:

ECETOC TRA version 3.0

Råd avseende andningskyddsutrustning för PROC 7, 11 och om hudskyddsutrustning baseras på expertbedömning från Axalta Reaktivt förtunningsmedel (styren) frisläpps endast i intervallet 1 till 5%.

Beredning, överföring/lastning, applicering genom sprayning, torkning och härdning av beläggingsmaterial - yrkesmässig miljö

	PROC	Väg	LSI	LSI % range	DOA	LEV / TRV	RPE	DPE	DNEL	RCR
Blandning	5 (avseende 3)	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Teknisk rumsven- tilation	ingen	–	100	0,18
		Hud	xylén	> 5%	> 4hr	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01
Överföring	8a (avseende 8b)	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Teknisk rumsven- tilation	ingen	–	100	0,18
		Hud	xylén	> 5%	> 4hr	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01
Icke- industriell sprayning	11	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Lokal ut- sugsven- tilation	Fil- ter- mask (90% effek- tivi- tet)	–	100	0,06
		Hud	xylén	> 5%	> 4hr	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01
Härdning	4 (avseende 2)	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Teknisk rumsven- tilation	ingen	–	100	0,09
		Hud	xylén	> 5%	> 4hr	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01

Beredning, överföring/lastning, applicering genom sprayning, torkning och härdning av beläggingsmaterial - industriell miljö

	PROC	Väg	LSI	LSI % range	DOA	LEV TRV	/	RPE	DPE	DNEL	RCR
Blandning	5 (avseende 3)	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Teknisk rumsven- tilation		ingen	–	100	0,18
		Hud	xylen	> 5%	> 4hr	–	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01
Överföring	8a (avseende 8b)	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Teknisk rumsven- tilation		ingen	–	100	0,18
		Hud	xylen	> 5%	> 4hr	–	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01
Industriell sprayning	7	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Lokal ut- sugsven- tilation		Luft- tillför- sel- mask (95% effek- tivi- tet)	–	100	–
		Hud	xylen	> 5%	> 4hr	–	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01
Härdning	4 (avseende 2)	Inandning	n-butylacetat	> 5%	> 4hr	Teknisk rumsven- tilation		ingen	–	100	0,09
		Hud	xylen	> 5%	> 4hr	–	–	–	Motstånds- kraftiga handskar, utbildning	3 182	<0,01

Ytterligare specifikation:

Ovannämnda exponeringsbedömning utförs för levererat beläggingsmaterial. Exponeringsbedömning kräver anpassning till bruksfärdig blandning (granskning härdare och/eller förtunningsmedel)

4. Hjälp till användare nedströms att bedöma huruvida han eller hon arbetar inom de gränser som gäller för exponeringsscenario

Del 4 är gemensam och finns i slutet av denna bilaga.

1. Sammantagen exponeringsbedömning (typ 3) för putsning

Fri kortfattad rubrik:

Industriell eller yrkesmässig putsning av härdad beläggning (yrkesmässigt bruk i industriliknande miljö)

Systematisk rubrik baserad på användningsdeskriptorer:

Användningssektor	SU 22, SU 3
Produktkategori	PC9a, PC9b
Processkategori	PROC24
Miljöavgivningskategori	ERC12a

Berörda aktiviteter:

Putsning av härdad beläggning

Bidragande scenarier:

spERC x4	Våtputsning/upsamling av våtdamm i serieproduktion
spERC x5	Våtputsning/upsamling av våtdamm i efterbearbetningsprocess
PROC24	Tillämpligt för: Putsning, slipning, mejsling eller polering av härdad beläggningssfilm

2. Driftsvillkor och riskhanteringsåtgärder

2.1. Bidragande miljöscenario

Putsning av härdad beläggning

Bearbetningsförhållanden:

Möjlig överföring till processavloppsvattenflöde vid tillämpning av våtputsningsteknik eller uppsamling av vått damm

	M(sperc)	Överföring till re- ningsverk	Frisläppning efter lokalt reningsverk	Kommunalt reningsverk
spERC x4 (solids)	Fasta partiklar i torr- film	2%	10%	
spERC x5 (solids)	Fasta partiklar i torr- film	2%	100%	

2.2. Bidragande arbetarscenarier

Putsning av härdad beläggning

	PROC	DOA	LEV/TRV	RPE	DPE
Putsning	24	> 4 h	LEV	nej	yes level 2

Ytterligare specifikation:

Ovannämnda parametrar representerar standardantaganden enligt CEPE-kartläggning av driftsförhållanden. Giltig information om riskhanteringsåtgärder för specifik formel återfinns i del 3. Möjliga avvikelser beskrivs i del 4 (skalning).

3. Exponeringsbedömning och referens till källan

Exponeringsbedömning på basis av initiala scenarier för de använda kemikalierna i denna blandning enligt uppgift från tillverkare och importörer. Identifiering av primärämnesindikator per väg baseras på DPD+ metodiken, med beaktande av innehåll, dammavgivning och riskkaraktäristika. Användning av blandningen anses säker om förhållandena för säker användning av primärämnesindikatorn beaktas. Riskbedömning ej tillämplig så länge som inga initiala exponeringsscenarioer är tillgängliga.

3.1. Miljöbedömning

Inga relevanta ekotoxikologiska effekter förväntas; specifik beskrivning och bedömning av miljöexponering inaktuell;

3.2. Arbetarbedömning

Inga relevanta toxikologiska effekter förväntas; specifik beskrivning och bedömning av arbetarexponering inaktuell;

Ytterligare specifikation:

Ovannämnda exponeringsbedömning utförs för torrsustanshalt av levererat beläggningssmaterial. Exponeringsbedömning kräver anpassning till bruksfärdig blandning (inkl. reagerade blandningar där så är tillämpligt)

4. Hjälp till användare nedströms att bedöma huruvida han eller hon arbetar inom de gränser som gäller för exponeringsscenarioet

Genom att variera driftsförhållandena och riskhanteringsåtgärderna (skalning) kan en användare nedströms kontrollera huruvida han eller hon arbetar inom de gränser som gäller för exponeringsscenarioet.

Standardskalning kan baseras på exponeringsmodifieringsfaktorer som används av ECETOC TRA som listas nedan.

$$RCR(s) = RCR(o) * EMF(s)/EMF(o)$$

RCR(s) skall vara < 1

RCR(s) = skalad riskkaraktäriseringsfaktor; RCR(o) = ursprunglig riskkaraktäriseringsfaktor (i del 3)

EMF(s) = exponeringsmodifieringsfaktor vald för skalning; EMF(o) = ursprunglig exponeringsmodifieringsfaktor (i del 3)
Skalning kan användas i följd för flera determinanter

Exempel: ingen teknisk rumsventilation för blandning av färger (EMF(o) = 0,3), aktivitetens varaktighet begränsad till 1 h/d (EMF(s) = 0,2)

Specifik skalning kan baseras på uppmätta värden på den enskilda platsen.

Innehåll %-intervall	Innehåll Faktor	DOA h	DOA Faktor	Andningsskyddsutrustning	Faktor	
> 25	1	> 4	1	No RPE	1	
5 - 25	0.6	1 - 4	0,6	Filtermask	0,1	Level 1
1 - 5	0.2	0,25-1	0,2	Lufttillförselmask	0,05	Level 2
< 1	0.1	<0,25	0,1			

Hudskyddsutrustning	Faktor	
Inga handskar	1	
Lämpliga handskar	0,2	Level 1
Motståndskraftiga handskar, utbildning	0,1	Level 2
Motståndskraftiga handskar, särskild utbildning	0,05	Level 3

PROC	Faktor för TRV	Faktor för LEV Industriell miljö	Faktor för LEV Yrkesmässig miljö	Faktor för LEV Hudpåverkan
2	0.3	0.1	0.2	0.1
3	0.3	0.1	0.2	0.1
4	0.3	0.1	0.2	0.1
5	0.3	0.1	0.2	0.005
7		0.05	n.a.	0.05
8a	0.3	0.1	0.2	0.01
8b	0.3	Sol 0.05	Sol 0.2	0.1
8b	0.3	Vol 0.03	Vol 0.1	0.1
11		n.a.	0.2	0.02
24		0.2	0.25	0.1

PROC	Faktor	PROC	Justerad faktor Yrkesmässigt	Justerad faktor Industriellt
4 (hög flyktighet)	1	2 (hög flyktighet)	0.2	0.5
5 (hög flyktighet)	1	3 (hög flyktighet)	0.2	0.4
8a (hög flyktighet)	1	8b (hög flyktighet)	0.5	0.6
4 (medelhög flyktighet)	1	2 (medelhög flyktighet)	0.4	0.5
5 (medelhög flyktighet)	1	3 (medelhög flyktighet)	0.25	0.5
8a (medelhög flyktighet)	1	8b (medelhög flyktighet)	0.5	1
4 (låg flyktighet)	1	2 (låg flyktighet)	0.5	0.2
5 (låg flyktighet)	1	3 (låg flyktighet)	0.3	0.6
8a (låg flyktighet)	1	8b (låg flyktighet)	0.4	0.5

Ytterligare förklaring

Användning genom privata slutkonsumenter (SU 21) har ej övervägts eftersom produkten är avsedd endast för yrkesmässigt bruk

Bred dispersiv användning (ERC 8a-8f) ej bedömd eftersom yrkesmässigt bruk i lackeringsverkstad anses vara icke-dispersiv (punktkälla)

Ingen överföring av relevant substans förväntas till havsvatten, sediment eller mark p.g.a. användning i särskilda installationer.

Miljöbedömning relevant endast i händelse av ämnesöverföring till avloppsvattenflöde

Miljöbedömning på basis av ACEA sektorsspecifik ERC-metod (spERC-faktorer för fasta och flyktiga ämnen)

spERC-metoden är tillämplig endast för att demonstrera säker användning av ett ämne för miljöaspekter enligt REACH.

Det är inte lämpligt att påvisa efterlevnad av tillämpliga lokala avloppsvattenföreskrifter.

Förtäring (oralt) bedöms inte förekomma vid industriellt/yrkesmässigt bruk

Faror p.g.a. partikelform försumbara genom inneslutning i polymermatris (kiselhaltiga eller liknande blandningar)

Arbetarexponeringsbedömning på basis av DNELs är tillämplig endast för att demonstrera en säker användning av ämnen enligt REACH.

Det är inte lämpligt att påvisa efterlevnad av tillämpliga yrkesexponeringsgränser (som anges i avsnitt 8 i SDB).

Yrkesexponeringsgränser kan gälla för kvarvarande monomerer (t.ex. formaldehyd, monomeriska isocyanater) som inte bedöms enligt REACH.

Exponeringsbedömning utförs för levererat beläggingsmaterial.
 Anpassning kan komma att krävas för bruksfärdig blandning beroende på valet av en specifik härdare och förtunningsmedel
 Exponeringsbedömning utförs för applicering av beläggingsmaterial vid rumstemperatur.
 Anpassning kan krävas för applicering vid förhöjd temperatur (t.ex. hetsprayning).
 Förlust under brukstiden försumbar, i samtliga fall mindre än 1%
 Avfallsnivå ej bedömd eftersom bränning/biologisk behandling av avfall och säker deponering av tröga rester förutsätts
 Användning för beläggning av leksaker, artiklar avsedda för varaktig hudkontakt eller indirekt livsmedelskontakt kräver ytterligare bedömning
 Inget SVHC över deklarationströskeln ingår såvida inte uppgift ges i avsnitt 3 av SDB

Råd om bästa tillämpning

Följande råd skall följas så länge som exponeringsbedömning i del 3 inte innehåller tillräcklig information

Rekommendation att använda teknisk rumsventilation.
 Råd om användning av hud-/ögonskydd som standard riskhanteringsåtgärd p.g.a. risken för stänk/små droppar.
 Råd avseende andningsskyddsutrustning för PROC 7, 11 baseras på expertbedömning från Axalta
 Råd om användning av spraybås eller effektiv utsugsventilation.
 Råd om användning av andningsskyddsutrustning som standard riskhanteringsåtgärd p.g.a. aerosolbildning, även i ventilerat bås.
 Råd om användning av integrerat dammsug, i händelse av luftcirkulation enligt EN 60335.
 Rekommendation att använda andningsskyddsutrustning vid putsning, även i kombination med integrerat dammsug.
 Råd om användning av lokal utsugsventilation enligt EN 15012 för svetsning av belagda substrat.
 Råd om användning av spilluppsamlingssystem enligt tillämplig lagstiftning.
 Rekommendation att undvika kontakt med vatten.

Standardiserade användningsdeskriptorer enligt riktlinje från European Chemical Agency (ECHA) avseende informationskrav och kemikaliesäkerhetsbedömning, kap. R.12

SU 3	Industriella användningar: Användningar av ämnen som sådana eller i beredningar på industriella produktionsplatser
SU 22	Yrkesmässiga användningar: Offentlig sektor (förvaltning, utbildning, kultur, tjänster, hantverkare)
PC9a	Ytbeläggningar och färger, förtunningsmedel, färgborttagningsmedel
PC9b	Fyllmedel, kitt, murbruk, modellera
PROC2	Användning i slutna, kontinuerlig process med enstaka kontrollerade exponeringar
PROC3	Användning i slutna satsvisa processer (syntes eller formulering)
PROC4	Användning vid satsvisa och andra processer (syntes) där möjligheter till exponering uppstår
PROC5	Blandning vid satsvisa processer för formulering av beredningar och varor (flerstadie- och/ eller betydande kontakt)
PROC7	Industriell sprayning
PROC8a	Överföring av ämne eller beredning (fyllning/ tömning) från/ till kär/ stora behållare på platser som inte är särskilt avsedda för detta ändamål
PROC8b	Överföring av ämne eller beredning (fyllning/ tömning) från/ till kär/ stora behållare på platser som är särskilt avsedda för detta ändamål
PROC11	Icke-industriell sprayning
PROC24	Högenergiupparbetning (mekanisk) av ämnen bundna i material och/ eller varor
ERC4	Industriell användning av processhjälpmiddel i processer och produkter, som inte kommer att utgöra någon del av varan
ERC5	Industriell användning som leder till införlivande i eller på en matris
ERC12a	Industriell behandling av varor genom slipning (låg avgivning)
ERC6d	Industriell användning av processregulatorer för polymeriseringsprocesser vid produktion av harts gummi, polymerer

Ordlista

SU	Användningssektor
PC	Produktkategori
PROC	Processkategori
ERC	Miljöavgivningskategori
AC	Varukategori
spERC	Sektorsspecifik miljöutsläppskategori (för ACEA-användningar)
ACEA	European automobile manufacturers association
AIRC	Sammanslutning av fordonsverkstadsorganisationer
CEPE	European council of producers and importers of paints, printing inks and artists' colours
OC	Driftsförhållande
DOA	Varaktighet för verksamhet

SÄKERHETSATABLAD

enligt 1907/2006/EG, ändrad enligt 453/2010/EC

LEV	Lokal utsugsventilation
TRV	Teknisk rumsventilation
RMM	Riskhanteringsåtgärder
RPE	Andningsskyddsutrustning
DPE	Hudskyddsutrustning
WWTP	Avloppsreningsverk (lokalt)
STP	Reningsverk (kommunalt)
SVHC	Substance of very high concern (ämnen som kan ha allvarliga effekter på människors hälsa eller på miljön)
LSI	Primärämnesindikator
M(sperc)	Max.volym primärämne som kan användas på ett säkert sätt i förhållanden som beskrivs av CEPE spERC
DNEL	Härledd nolleffektnivå
DMEL	Avledd minsta effektnivå
PNEC	Uppskattad nolleffektkoncentration
ECETOC TRA	Riktad riskbedömning enligt förslag från European center for ecotoxicology and toxicology of chemicals
RCR	Riskkaraktiseringsfaktor